

Нестор Мизак
Виктор Боднар

**Движение за возрождение Украинской Автокефальной Православной Церкви
в условиях немецкой оккупации Украины в 1941-1944 гг.**

У статті розповідається про відродження православної автокефальної руху на українських землях, окупованих гітлерівцями в час Другої світової війни, його проблеми, переслідування ієрархів УАПЦ німецьким гестапо і долю відродженої Української Православної Церкви на остаточному етапі війни.

Ключевые слова: УАПЦ, Православна автономна церква, воссоединение церквей, Почаевський Собор, гестапо, Рейхскомісаріат Україна.

УДК 27-64 (477.85),,19/20”

Василь Балух
Ігор Луцан
(Чернівці)

**МІЖКОНФЕСІЙНІ КОНФЛІКТИ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ КІНЦЯ ХХ –
ПОЧАТКУ ХХІ СТ.: ПРИЧИНИ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ**

У статті розглянуто проблему міжконфесійного протистояння в Чернівецькій області у роки незалежності Української держави. Зроблено висновки стосовно процесу, що відбувався, з акцентуванням уваги на заходах щодо врегулювання конфліктів і стабілізації ситуації в релігійному житті Північної Буковини як з боку держави, так і з боку церковних інституцій.

Ключові слова: конфлікти, толерантність, міжконфесійні відносини, трансформація, комунікаційні процеси, діалогові форми.

Духовне життя кожного регіону характеризується різними тенденціями, але переважає – особливо на етапі становлення України як держави та її релігійного образу – конфліктність, яку важко врегулювати як з боку держави, так із боку Церкви, оскільки конфлікт має не лише релігійне, але й політичне підґрунтя. Тут, особливо на Буковині, в роки незалежності Української держави йде протистояння між вірянами різних конфесій, яке помітно впливає на громадсько-політичне життя краю, порушуючи таку бажану для всіх громадянську злагоду.

Конфлікт характеризується складним переплетенням причин, надзвичайним динамізмом, невизначеністю позицій учасників і майже повною відсутністю конструктивних підходів до його вирішення. Конфлікт впливає на свідомість і поведінку значної частини населення, особливо на емоційному і побутовому рівнях, породжує суперечливі оцінки історії, сучасного стану та характеру діяльності релігійних організацій як України, так і Чернівецької області. При цьому чимало аргументів, на жаль, не завжди відповідають дійсності. Тому переосмислення на основі нових підходів і критеріїв нашого минулого, міжконфесійних відносин і конфліктів на Буковині у контексті загальноукраїнських процесів у період незалежності Української держави, надасть значний досвід, який може бути цінним у сучасних умовах, а також посприє покращенню діалогу між церквами і релігійними організаціями. Тільки завдяки появі нових досліджень з цієї тематики можна цілісно відтворити картину міжконфесійних проблем у цей період, які стали причиною нових утворень та „розколів” у середині конфесій та релігійних організацій, а також сприяти пошуку шляхів їх вирішення. Ось чому тема нашого дослідження сьогодні є **актуальною** і потребує пильної уваги, постійного моніторингу і дослідження.

Мета роботи зумовлена актуальністю обраної теми і полягає в комплексному дослідженні міжконфесійних конфліктів, які склалися в Чернівецькій області та спроб їх

врегулювання як з боку церков, так і держави, а також їх впливу на розвиток релігійної мережі українського суспільства в цілому.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) Розкрити характерну особливість конфліктів між церковними інституціями України для виявлення специфіки міжконфесійного діалогу;
- 2) визначити комплекс зовнішніх і внутрішніх конфліктних чинників, що впливають на розвиток комунікативного середовища у міжконфесійному вимірі Північної Буковини;
- 3) висвітлити вплив конфліктних ситуацій в Україні на суспільно-релігійні процеси цього регіону;
- 4) внести певні пропозиції щодо необхідності державно-церковних і міжконфесійних відносин.

Ступінь наукової розробки проблеми. Тема міжконфесійних конфліктів не є абсолютно новою, оскільки проявлялася ще в ранній період Візантійської імперії, але, як відзначають дослідники, усвідомлення системного значення конфлікту, його смислових і соціальних джерел відбулося значно пізніше.

Науковим вивченням окремих аспектів проблеми міжконфесійних конфліктів займалися такі сучасні дослідники, як А.Арістова [1], В.Балух [2], В.Лешан [2], Н.Белікова [3], В.Докаш [8], М.Новиченко [14], О.Филипович [21], О.Шуба [25], С.Яремчук [26] та інші.

Джерельну базу роботи склали матеріали відділу з питань етнополітики та зв'язків з громадськими організаціями ОДА Чернівецької області; звернення та заяви з церковної проблематики державних діячів та інституцій; матеріали Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій; офіційні церковні документи і виступи діячів окремих конфесій; матеріали світських і релігійних засобів масової інформації, інтерв'ю тощо.

Відомо, що Буковина є регіоном із найбільшою щільністю релігійних громад в Україні. Поряд із цим Чернівецька область є найменшою і займає лише 8,1 тис. кв. км з чисельністю населення 903,5 тис. осіб у 417 населених пунктах. Разом з тим релігійне життя регіону відрізняється як своєю різноконфесійною специфікою, так й інституціональними формами. Це пов'язано, у першу чергу, з національним складом населення (понад 76 національностей) та з географією розташування: перетин економічних, політичних і релігійних впливів з різними культурно-історичними традиціями [2, с. 226].

Станом на 1 січня 2011 року в Чернівецькій області зареєстровано 1151 релігійну організацію 27 віросповідань, конфесій, напрямів і течій. Упродовж 2010-2011 років їхня кількість збільшилася на 35 одиниць. Серед зареєстрованих релігійних організацій – 1102 релігійні громади, 19 монастирів, 12 управлінь і центрів, 7 місій, 8 духовних навчальних закладів. Духовною опікою буковинців займаються 1848 священнослужителів. У власності та користуванні релігійних організацій перебувають 922 культові споруди.

Домінуюче місце у релігійному житті краю займають православні – 614 релігійних громад (53,3%). Вони об'єднані у чотирьох віросповіданнях: Українська православна церква Московського патріархату (*429 релігійних громад, очолює митрополит Чернівецький і Буковинський Онуфрій та єпископ Чернівецький і Хотинський Мелетій, вікарій Чернівецько-Буковинської єпархії*), Українська православна церква Київського патріархату (*167 релігійних громад, митрополит Чернівецький і Буковинський Данило та єпископ Чернівецький і Кіцманський Марк*), Руська православна старообрядницька церква (*10 релігійних громад, архієпископ Саватій*) та Українська автокефальна православна церква (*7 релігійних громад, єпископ Чернівецький і Хотинський Герман*). Римо-католицька Церква нараховує в області 33 релігійні громади переважно у Сторожинецькому районі, де традиційно проживає багато поляків. Більшість священників-католиків – поляки, які адаптуються до українських реалій в Чернівецькій області. Українська Греко-католицька церква – 24 релігійні громади у Новоселецькому і Вишницькому районах та самих Чернівцях.

Діє також 10 релігійних організацій/громад іудейського віросповідання, 2 громади – месіанського іудаїзму.

Стосовно релігійних громад протестантського віровчення – воно представлено на Буковині 16 напрямками. Зареєстровано 451 релігійну організацію. Найбільшими протестантськими напрямками є Євангельські християни баптисти (185 релігійних організацій), Християни віри Євангельської п'ятидесятники (111 релігійних організацій), Буковинська конференція Адвентистів сьомого дня (98 релігійних організацій) [20]. Потрібно зазначити, що всі церкви мають тут розгалужену інфраструктуру (благочинства, священство, центри, храми чи молитовні будинки, духовні навчальні заклади тощо).

Стосовно вектора напруженості у поліконфесійному релігійному середовищі України і Північної Буковини зокрема, то він увиразнюється вже на початку 1990-х років і поширюється у трьох головних напрямках: а) через відверту конкуренцію між традиційними конфесіями; б) через протистояння традиційних і нетрадиційних для України конфесій; в) через негаразди і кризи внутрішньоконфесійного розвитку [1].

Церква на сучасному етапі, як механізм реалізації соціальних функцій релігії, може успішно виконувати свою роль у першу чергу тому, що рівень довіри до неї найвищий серед соціальних інститутів. Сьогодні церкві та релігійним організаціям довіряє 65,9% громадян (Верховній Раді лише 9,2%, судам та правовій системі – 14,1%) [8, с. 122]. Щоправда, свою важливу соціальну місію церква може виконувати лише в тому випадку, коли церковність не буде асоціюватися лише з окремою конфесією чи релігійною організацією, а в першу чергу буде означати соціально-духовне утворення, об'єднання громадян, які бажають блага своїй країні/регіону і хочуть бачити релігійні інституції багатими, сильними і консолідованими.

Тому навіть при різновекторності дій церков, їх есхатологічних принципів, ідей, завданням суспільства постає формування механізмів співпраці релігійних співтовариств, різноманітних форм діалогових комунікацій, що у кінцевому результаті повинно привести до об'єднання зусиль у реалізації соціальних проектів.

На жаль, сьогодні конфесійна заангажованість (*неканонічні/ розкольники/ неблагодатні та ін.*), претензії на абсолютну істину та можливість спасіння лише в рамках окремого віросповідання, відсутність толерантності у взаєминах (*які нині прогресують*), породжує конфліктність у релігійній мережі, а відповідно і постає суспільним дестабілізуючим чинником.

Беручи до уваги цей фактор, який негативно впливає на розвиток сучасного українського суспільства, бачимо, що спектр релігійних конфронтацій як в Україні, так і в Чернівецькій області набуває сьогодні такого вигляду:

– Затяжний і гострий міжправославний конфлікт, який швидко розвивається (знищення Московським патріархатом УПЦ КП тощо) [23] та, без перебільшення, на десятиліття визначив міжконфесійну ситуацію в країні і відобразив зіткнення не стільки церковних структур та еліт, скільки протилежних політичних, економічних, національних інтересів, орієнтирів цивілізаційного розвитку. Принципового геополітичного значення набуває питання легітимації новоутворених православних напрямів, їх визнання міжнародними церковними структурами.

– Конфлікт між православною і греко-католицькою церквами – найбільш за давнини та гостре протистояння, що сягає своїм корінням кінця XVI ст. Доречно згадати і латентний, але наразі неподоланий конфлікт із римо-католицькою церквою, адже остання також постала як історичний суперник Православ'я на українських землях. Однак, у період незалежності Української держави спостерігаються спроби покращення і зміцнення стосунків між названими церквами. Для прикладу, 18 травня 2011 року у резиденції святійшого Патріарха Київського і всієї Русі-України Філарета з ініціативи новообраного глави Української греко-католицької церкви владики Святослава (Шевчука) відбулася його офіційна зустріч з предстоятелем Київського патріархату. Владику Святослава супроводжував секретар Синоду УГКЦ єпископ Богдан (Дзюрах). На зустрічі були присутні також секретар Священного синоду Київського патріархату єпископ Євстратій та керуючий справами Київської патріархії єпископ Агапіт. Предстоятелі двох церков обговорили конкретні напрями розвитку подальшої співпраці, які стосуються як двосторонньої, так і багатосторонньої взаємодії тощо [6].

– Історично-успадковані та новопосталі суперечності між православними і протестантськими конфесіями. Динамічний розвиток останніх, розширення їх соціальної бази,

активна місіонерська діяльність, відродження і розбудова цілої низки протестантських конфесій, що повернулися до легітимного функціонування після завершення тоталітарної доби, – все це закономірно зумовило загострення їхніх відносин із православними церквами. На сьогодні протестантизм представлений близько 40 напрямками в Україні (16 у Чернівецькій області, про що вже було згадано вище). Станом на 1 січня 2010 року протестанти становили 28,8% загальної мережі релігійних громад України (проти 26,5% у 2000 р.) [17, с. 17].

– Протистояння православних і мусульман у південних регіонах України, ускладнене напруженістю в етнонаціональних відносинах, високим рівнем неприязні слов'янського населення Криму до тюркомовних етносів і кримських татар зокрема, нелегкою адаптацією останніх на автохтонній території через півстоліття після депортації. Це міжконфесійне протистояння залишається вагомим чинником регіонального розвитку.

– Конфліктні відносини між традиційними і нетрадиційними для України і Північної Буковини релігіями, культурами, сектами, іноземними місіями, які сприймаються як небезпечний чужорідний фактор, здатний підірвати традиційні духовні цінності та патріотичні почуття, спотворити національний менталітет.

На відміну від згаданих вище конфліктів, детермінованих історичними, національними і політичними чинниками, це протистояння культивується здебільшого самими церквами, ворогуючими у питаннях догматики, культури, методах проповідування та місіонерської активності, принципах організації, прийомах навернення неофітів тощо [12, с. 173-175].

Як свідчать дослідження, в умовах демократизації всіх сфер суспільного життя зроблено чимало для мінімізації фактору конфліктності чи того, що гальмує чи робить мало результативним міжконфесійний діалог.

По-перше, це поступове створення атмосфери толерантності, релігійної свободи, нормального сприйняття інорелігійності та процесів інкультурації.

По-друге, потужним фактором нарощування взаємної довіри між конфесіями, їх відкритості стала дезактуалізація такої вагомої причини міжконфесійної напруги як існування спірних культових споруд і майна, хоча на сьогоднішній день це питання дуже болоче для багатьох церков (спроба передачі Софійського собору „Софія Київська” УПЦ МП) [7]. Однак, повернення майна, будівництво нових храмів, все ж таки, звужують базу для конфліктності, розширюють підстави для застосування діалогових, переговорних форм співробітництва конфесійних структур. Для прикладу, тільки 2008 р. релігійним організаціям передано у власність (користування) 195 культових і пристосованих під молитовні приміщень. За допомогою органів місцевої виконавчої влади, органів місцевого самоврядування впродовж 1992 – 2008 рр. збудовано 5421 культову споруду, з яких 251 (4,6%) – у 2008 р. [18, с. 49].

По-третє, більшій відкритості конфесій до діалогу сприяє активізація їх звернень до правових шляхів вирішення конфліктних ситуацій; позитивні зміни в об'єктивності розгляду спірних питань судами різних інстанцій [21, с. 276-277].

Проаналізувавши конфліктні ситуації та їхні прояви у загальному ракурсі, що мали і мають місце як в Україні, так і в Чернівецькій області зокрема, можемо перейти до більш чіткого та конкретного їх розгляду.

У 90-і рр., про що вже зазначалося вище, у Чернівецькій області існувало три основні лінії міжконфесійного протистояння: православно-протестантська, міжправославна, тобто між Українською православною церквою в єднанні з Московським патріархатом (УПЦ МП), Українською автокефальною православною церквою (УАПЦ) і Українською православною церквою Київського патріархату (УПЦ КП) та православно-католицька [див., наприклад: 14].

Різке збільшення кількості релігійних громад призвело до нестачі культових будівель і породило перші спалахи конфліктів між конфесіями регіону. Дуже активно розпочався процес розмежування із структурами російського православ'я в Чернівцях, перерозподіл сфер впливу між церквами. Підтриманий різними політичними силами, які у власних інтересах використовували протиріччя на релігійному ґрунті, конфлікт набув такого розмаху й гостроти, що з внутрішньоцерковної справи виріс до рівня загальнодержавної проблеми.

Уже впродовж 1990-1992 рр. можна було спостерігати за тим, що у Чернівцях було декілька спроб УАПЦ відібрати Свято-Духівський кафедральний собор, храми у Вишніці, Вашківцях, Кіцмані, Сторожинці, Мамаївцях і Миткові. Основною метою Автокефальної церкви було створення нових громад за рахунок агітаційної роботи серед буковинського суспільства із залученням до автокефалії. Особливо ця робота була активною в м. Чернівцях і районах, які межували з Галичиною – Кіцманському, Заставнівському, Вишницькому і Путильському [26, с. 240].

Міжправославний конфлікт призвів до утворення на Буковині „гарячих точок”. Так, уже в 1997 році напруга зросла у дванадцяти населених пунктах області [наприклад: 3]. Створення на місцях агітаційних груп з прихильників УПЦ з метою протидії виникненню у них громад УПЦ КП, спроби УПЦ КП ініціювати рух парафіяльного кліру УПЦ знизу за створення Єдиної помісної православної церкви, звинувачення УПЦ в антидержавній спрямованості її діяльності [11] тощо – усе це сприяло подальшій ескалації напруги. Конфлікт набув власної інерції, нашарування непорозумінь відкладалися на багатьох рівнях суспільно-психологічного і соціокультурного простору [див.: 25, с. 142].

Експерти з релігійних питань під час проведення у листопаді 1998 р. у Києві конференції „Релігійна свобода в Україні у контексті міжнародного правового досвіду” проранжували причини міжрелігійних конфліктів таким чином: перше – це суперечки за право володіння культовими будівлями і майном – на них вказали 88% опитаних. Друге – це втручання політичних партій і громадських організацій (60%). Третє – некомпетентність місцевих органів влади (56%). Далі йшли: загальна криза, поширення беззаконня та намагання повернути парафіян інших церков. Крім того, експерти відзначили низький загальний культурний рівень і безконтрольність дій священнослужителів. Водночас опитані підкреслили і величезну роль у виникненні та існуванні міжрелігійних конфліктів політичного протекціонізму певній конфесії з боку вищестоящих органів влади. Наявність такого протекціонізму в Україні констатували 68% респондентів. Відзначивши, що влада часто спиралася на принцип „одержавлення” домінуючої у регіоні церкви, експерти майже одностайно (76%) засудили таку практику [9, с. 28].

Уже на кінець 90-х рр. можна говорити про стабілізацію міжрелігійних взаємин на Буковині. У 1998 році кількість точок протистояння дещо зменшилася, однак ситуація все ж залишалася дуже складною. Про це свідчать відомості, які час від часу з'являлися в офіційних джерелах краю і засобах масової інформації.

Потрібно наголосити також, що завдяки історичному і політичному факторам Буковинський регіон вирізняється з поміж інших західних регіонів тим, що є традиційно православно-протестантським, а не православно-греко-католицьким чи католицько-православним. Хоча є підстави регіонізувати релігійні впливи тих чи інших церков за різними районами області. Так, у Бессарабії (Хотинський, Кельменецький, Сокирянський райони) традиційно сильні позиції російськомовного населення, а отже, УПЦ МП. Центр (Чернівці, Верховина) – полірелігійні. Північ області тягнеться до католицизму. Герца, Сторожинець, Глибока орієнтуються на Румунію, що зумовлює тут відповідні конфесійні та політичні домінанти.

Традиційно сильними у Північній Буковині є позиції протестантів, зокрема *адвентистів* і *п'ятидесятників*. У їхньому житті з'явилися нові тенденції. Так, протестанти поживали свою діяльність у суспільстві, стверджуючи християнські принципи життя. Але при цьому відзначаємо прагнення до автономізації окремих громад, до їх організаційного дроблення, що, зрозуміло, не сприятиме стабільності протестантських позицій в краї. Недарма саме у Чернівцях вирішено було влітку 2004 року провести черговий з'їзд п'ятидесятників, щоб попередити нову небезпеку розколу і відходу деяких громад від Церкви Євангельських християн баптистів. Будь-яка проблемність у протестантському русі використовувалася УПЦ МП для утвердження своєї церкви на місцях. Відчуваючи підтримку влади, священники УПЦ МП цього ж року почали наступ на протестантів. Так, варто згадати прямі погрози православного священника на адресу протестанта І.С.Чернушка, якого обрали головою сільради всі жителі с.Магали. Село Мамаївці також переживали часи

протистояння різних конфесій, де у 2004 році вже існувало 2 громади УПЦ МП, 2 УПЦ КП, 2 АСД. Зрощення церковної (як правило, УПЦ МП) та державної влади (чітко орієнтованої на одну церкву) негативно впливали на стан міжконфесійних відносин в області, що знову призвело до зниження рівня толерантності [22, с. 158-162].

Не можна залишити поза увагою і те, що Північна Буковина – багатонаціональний край, в якому майже 20% населення є етнічними румунами і молдаванами. Відповідно до законодавства, держава забезпечує для всіх національних меншин можливість вільного розвитку мови, культури, звичаїв і традицій. Також важливим завданням держави є забезпечення релігійної самобутності національних меншин. Тому ще одна проблема, яка виникла 2004 року і має негативний вплив на буковинське суспільство, чим відрізняє його від інших регіонів України, – це конфлікт з Румунською православною церквою, яка привласнює собі румуномовні парафії на території України, що входять до складу Української православної церкви Московського патріархату. Для прикладу, 12 лютого 2004 р., скориставшись правом безвізового перетину кордону між Україною та Румунією, до області зачастили місіонери із сусідньої країни. *„Трапляється, – стверджував тодішній начальник відділу у справах релігій ОДА Василь Настас, – що у 106 (25,6%), наявних на Буковині румуномовних парафіях і 5 румуномовних монастирях (50%), що розташовані, переважно, у Герцаївському, Глибоцькому, Сторожинецькому районах та місті Чернівцях, закордонні гості проповідують не стільки слово Божє, скільки сепаратистські настрої”*. Ситуація особливо загострилася з початком спорудження у 2003 році у м. Сучаві української церкви святих Петра і Павла. З дозволом на будівництво храму румунська держава зволікала настільки довго, наскільки це було можливо, не виділила на нього жодної копійки, проте тоді за свій дозвіл споруджувати українську церкву наполегливо пропонувала допомогу у спорудженні культових будівель буковинським румунам. Громадянам України румунського походження розповідали, зокрема, про те, як багато для них робить румунська держава, а українська не допомагає навіть у спорудженні храмів.

Проблематичну ситуацію на рівному місці намагалися створити румунські культурологічні товариства Буковини, ратуючи за утворення румунського вікаріату у Чернівцях, який би підпорядковувався Румунській православній церкві. Проти цього категорично заперечував митрополит Чернівецький і Буковинський УПЦ Онуфрій, у канонічному підпорядкуванні якого перебувають згадані парафії. У коментарі „Газеті” він, зокрема, стверджував: *„У кожному районі Буковини є щось більше, ніж один вікарний єпископ. А саме: по троє-четверо так званих благочинних, старших над священниками. І потреби у це одному церковному функціонері немає, адже він одразу видаватиме власні розпорядження і вноситиме плутанину у церковне життя”*. На думку Василя Настаса, наслідком створення вікаріату на базі навіть частини румуномовних парафій міг стати новий церковний розкол [15].

Щодо протестантських громад Буковини сьогодні, то для них характерним є використання у богослужіннях тієї мови, яка найбільшою мірою підходить місцевому населенню. Як наслідок, серед церков Євангельських християн баптистів (ЄХБ) – 29 румуномовних громад (16,1%), з діючих 185. У християн віри Євангельської п'ятидесятників (ХВСП) – 35 румуномовних громад (36,05%) з 111 діючих. Серед громад Адвентистів сьомого дня (АСД) 12 румуномовних (10,4%) з діючих 98.

Вказана кількість релігійних організацій є достатньою для вільного задоволення своїх релігійних потреб румуномовним населенням Чернівецької області. Релігійна ситуація в районах їхнього компактного проживання в цілому є спокійною, однак існує певне напруження у міжконфесійних стосунках між УПЦ та протестантськими громадами. Для прикладу, упродовж 2009 року у Герцаївському районі мали місце два інциденти, що могли спровокувати повноцінні конфлікти на релігійному ґрунті. Однак, завдяки злагодженим діям органів державної влади згадане напруження було зняте (*інформація надана відділом з питань етнополітики та зв'язків з громадськими організаціями, зокрема головним спеціалістом з питань релігії – С.А.Бухаровим*).

Однак конфлікти не переставали стихати. На початку 2005 року УПЦ КП у с. Костинці Сторожинецького району самовільно захопила Свято-Михайлівський храм, а перед самим Великоднем було кілька спроб захоплення Свято-Георгіївського храму у с. Шубранець, Заставнівського району. Усі ці події супроводжувалися застосуванням грубої фізичної сили як між парафіянами УПЦ МП та УПЦ КП, так і між священнослужителями цих конфесій. При цьому святині спаплюжували виламуванням дверей, розпилуванням замків і т.д.

14 вересня 2005 року Лашківський сільський голова І.Сорохан, порушуючи два розпорядження голови Чернівецької облдержадміністрації (№ 783-р від 24 грудня 1996 року „Про реєстрацію статутів релігійних організацій та передачу їм у безоплатне користування культових будівель” та №520-р від 15 серпня 2002 року „Про реєстрацію статутів релігійних громад, змін і доповнень до них, передачу у власність культових будівель”), згідно з якими Витилівська Свято-Духівська церква спочатку передавалася у безоплатне користування сільській релігійній громаді УПЦ МП. Потім ця церква передавалася безоплатно у власність, ініціоє прийняття Лашківським виконкомом (у підпорядкуванні якого перебуває с. Витилівка) рішення № 75/9 „Про оформлення права власності на будівлю Свято-Духівської церкви с. Витилівка”. Однак, за цим рішенням право власності перейшло не до релігійної громади УПЦ, а до територіальної громади УПЦ КП [16].

Необхідно зауважити, що на це впливала політика владних структур, яка була зумовлена позицією православ'я. Останнє самі православні можуть охарактеризувати як катастрофічне, оскільки ще сьогодні залишається загроза розколу, сектантства, нових течій, розмиття релігійно-патріотичної гордості тощо. Виною всьому – толерантність, яку більшість православних (незалежно від юрисдикції) розуміє як плазування перед іноземщиною, як втручання чужих релігій у канонічний простір православ'я, як антидержавну позицію влади, що допускає реєстрацію нових течій, як безсилля українців. На думку тогочасних вірян православного віросповідання, держава повинна втручатися в міжрелігійні відносини, має контролювати релігійне життя, прийняти новий закон, у якому все це було б враховано.

Незважаючи на деякі спроби призупинити міжконфесійний конфлікт з боку держави, уже 5 грудня 2006 року майже 50 вірних УПЦ КП, у тому числі літні люди та діти, зачинилися у Свято-Георгіївській церкві, що в селі Шубранець Заставнівського району Чернівецької області, і оголосили безстрокове голодування. Вдатися до акції протесту людей змусила ухвала Вищого адміністративного суду України, який скасував постанову Львівського апеляційного господарського суду, що залишив у силі рішення сесії Шубранецької сільської ради про відміну власного рішення 1991 року про передачу Свято-Георгіївського храму громаді УПЦ МП і передачу його у власність всій православній громаді села. Уже 10 січня 2006 р. понад три тисячі віруючих і священників Чернівецько-Буковинської єпархії УПЦ МП пікетували під облдержадміністрацією, вимагаючи від влади зупинити репресії та незаконний адміністративний тиск на парафіян і духовенство „канонічної” православної церкви [5].

Відтак прихильники УПЦ МП, які склали меншість у селі, але виступали проти спільного використання храму громадами, спробували його захопити. Раніше у населеному пункті навіть було проведено своєрідний місцевий референдум-опитування, який показав, що 452 мешканці висловилися за передачу будівлі церкви громаді УПЦ КП (загалом у селі тоді налічувалося понад 600 дворів). Зайняти прихильникам УПЦ МП храм перешкодили вірні УПЦ КП, які зачинилися у церкві. Вони мотивували свої дії тим, що не хочуть, щоб хтось за їхню громаду вирішував долю храму, збудованого ще 1887 року за Австро-Угорщини всіма мешканцями села. Під час штовханини, яка виникла на подвір'ї церкви, було зруйновано частину огорожі. Більшість мешканців села вимагали скасувати рішення про передачу у власність релігійної громади УПЦ МП будівлі сільської церкви і прилеглих до неї господарських споруд, яке фактично ухвалив Вищий адміністративний суд України. Ця інстанція стверджувала, що релігійна громада УПЦ КП не наполягала на тому, аби храм передали у її власність, а вважала, що він має бути у власності всієї громади села і почергово використовуватися для богослужіння всіма православними [5].

2 грудня 2007 р., аналізуючи складну релігійну ситуацію регіону та шукаючи шляхи подолання міжконфесійних розбіжностей між православними церквами, начальник відділу у справах релігій Чернівецької ОДА Василь Настас, під час інтерв'ю сказав: „Загалом, на мій погляд, релігійна ситуація на Буковині є контрольованою і не складнішою, ніж в інших регіонах країни, зокрема Західної України. Подібні конфлікти, які в переважній своїй більшості стосувалися майнових питань, у свій час спалахували повсюдно, й у майже сотні населених пунктів області з часом вгамувалися. Спільними зусиллями влади та місцевих громад вдається вирішувати найскладніші з них, за умови, що не підливають оливи у вогонь ті, хто на них намагається спекулювати. На жаль, це особливо мало місце у передвиборчий період, коли певні політичні партії, організації і навіть народні депутати втручалися у місцеві міжконфесійні конфлікти. Не сприяють у цій справі й часом неграмотні або й відверто провокуючі публікації окремих регіональних ЗМІ”.

„Згідно з проведеним минулого року опитуванням (2006 рік), – сказав Василь Настас, – віруючими себе називають близько 70 % населення області. Активно практикуючими віруючими всіх церков та релігійних течій (тобто такими, що відвідують храм раз на тиждень або частіше), згідно з аналізом, є близько 8 % буковинців. Тим часом „православними” називають себе близько 53 % місцевого населення. А до решти входять не тільки віруючі традиційних протестантських церков чи течій, а й віруючі так званих нових релігійних рухів” [19]

Упродовж всього періоду незалежності Української держави, як бачимо, утворилися сильні негативні світоглядні і поведінкові стереотипи щодо інших конфесій, люди не усвідомлювали небезпеку, яка нависла над свободою релігії. Кожний прагнув вирішити свою проблему самостійно, сам на сам з державою. Більш-менш об'єднаними (і то, тільки ситуативно) тут постають протестанти. Кожний прагне свого: УПЦ МП вимагає юридичного статусу для церкви, УПЦ КП – статусу державної церкви, визнання її єдиною державною церквою і т. д.

Україна в її новітній незалежній історії подала один із найвиразніших прикладів системної *конфліктності* перехідного суспільства, яка вразила і релігійно-конфесійне середовище. За лічені роки відбулося стрімке зростання релігійності в її різноманітних і суперечливих виявах, вибухнули резонансні міжконфесійні і міжцерковні конфлікти, що посилили соціальну напругу в суспільстві та обтяжили нелегкий етап його реформування.

Для прикладу, у 2009 р. Патріарх Російської православної церкви Кіріл заявив, що автокефалія українського православ'я *розколе* українське суспільство. Під час зустрічі зі студентами і викладачами Київської духовної семінарії Кіріл звинуватив Київський патріархат у небажанні йти на компроміс і закликав усі церкви до *діалогу*. Експерти називають такі заяви чистої води *політикою* [13]. Натомість 2010 р. Українське православне братство святого апостола Андрія Первозванного (УПЦ КП) звинуватило Президента Віктора Януковича і Московський Патріархат у тиску на православних вірян України [4]. Ця конфліктна паніка сьогодні досягла свого апогею. І, найголовніше, усі переговорні та толерантнізаційні процеси, що проходили до цього моменту, понизилися до низького рівня.

Директор Інституту філософії імені Сковороди НАН України, культуролог та філософ Мирослав Попович, зазначив: „Абсолютно дика ситуація – ніяких богословських розходжень між православними церквами в Україні не існує. Йдеться тільки про чисто адміністративні проблеми. А оскільки це не просто адміністрація, це політика, проблема незалежності, то є лише одна проблема: чи буде визнана в Україні церква незалежною від Російської православної церкви?” [див.: 13].

Про різкий спад міжконфесійного і державно-церковного діалогу в Україні було згадано на позачерговому Архієрейському соборі УПЦ КП, який відбувся 23 січня 2011 р. Собор був скликаний у зв'язку з терміною необхідністю розглянути стан та перспективи державно-церковних відносин в Україні, а також пропозиції щодо внесення змін до законодавства про свободу совісті. Собор УПЦ КП постановив „висловити глибоке занепокоєння сучасним станом та перспективами розвитку в Україні державно-церковних відносин загалом та відносин між державою та Київським патріархатом зокрема” [24]. Тому міжконфесійне поле толерантності і

комунікації перебуває сьогодні у „причинному” стані, що потребує оперативного дослідження і негайного вирішення. Держава втручається у внутрішні проблеми церкви, що спричиняє порушення балансу та гармонії міжконфесійного виміру Української держави.

Нещодавно, 1-2 жовтня 2011 р. у Чернівецьку область з архіпастирським візитом, прибув Предстоятель Російської православної церкви Кіріл, патріарх Московський і всієї Русі. За останні два місяці це вже третій його приїзд в Україну. Патріарх побував у Чернівцях та освятив новозбудований храм у селі Банчанах, розташованому за 27 кілометрів від обласного центру. Щодо самого візиту Московського патріарха, то влада подбала про його безпеку, яку забезпечували понад тисячу співробітників МВС. А перед тим рясно „засіяла” Чернівецьку область білбордами „Святійший Патріарх Кіріл на Буковині”, „Буковина вітає свого Патріарха”. Ще можна було б зрозуміти особисті симпатії можновладців до „свого”. Але у такому багатому на старі традиції толерантності місті, як Чернівці, що завжди були українським прикладом поліетнічності та явища мультикультуралізму, це виглядало принаймні дивно. Тим більше, як зауважила одна політична сила, що серед буковинців налічується орієнтовно десь лише до 20% парафіян УПЦ МП.

Потрібно зазначити, що обласний Комітет опору диктатурі щодо візиту глави РПЦ на Буковину підсумував: візит патріарха Кіріла „має на меті розколоти українську націю, що може призвести до розпалювання міжнаціональної ворожнечі”. А причину приїзду на Буковину, як і його попередніх в Україну, назвав не душпастирську, а політичну. Пригадали чернівчани Московському патріарху про Заяву Пентархії – Собору п’яти найдавніших Апостольських православних церков, у якій засуджено намагання РПЦ розглядати Україну як територію власної юрисдикції, і названо такі претензії неканонічними і необґрунтованими, а також зробили висновок, що „характер візитів патріарха Кіріла свідчить про те, що цей ієрарх не налаштований на проведення діалогу щодо відновлення церковної єдності українського православ’я. Дії та слова патріарха Кирила свідчать, що він свідомо намагається нав’язати УПЦ роль інструменту здійснення в Україні політичного впливу Росії”, та рішуче засудили такі дії, спрямовані на розкол українського суспільства, а також поведінку нинішньої влади в Україні, яка провадить політику підтримки однієї Церкви на протипагу всім іншим [10].

Митрополит Чернівецький і Буковинський УПЦ КП Данило (Ковальчук) був не менш категоричним: „Багатьох справді ображає цей заклик, який розмістили на деяких дорогах: „Святійший Патріарх Кирило на Буковині”, „Буковина вітає свого Патріарха”. Це перебільшення. Як і те, що не Україна хрестила Росію. Це зухвала донька, яка сіла матері на голову і вже кілька століть знущається над нею...” [див.: 10].

Отож, як бачимо, кожна церква на Буковині має свій інтерес, що диктується конфесійним, географічним, політичним, національним, державним, геополітичним, майновим мотивами. І конструктивного діалогу між конфесіями як в Українській державі, так і в Чернівецькій області не буде до того часу, допоки лідери релігійних організацій та державні органи влади не усвідомлять того, що у незалежній державі повинна бути єдина помісна Церква.

Тому проведене дослідження дозволяє нам зробити такі висновки та внести певні пропозиції:

- у конфліктних ситуаціях, за умови зовнішньої агресії й активної конкурентної боротьби, релігійні організації сильно згуртовуються. Однак, при цьому зовнішні для конфесій комунікації майже обриваються і переходять у пасивний стан;

- усі проблемні питання вимагають чіткого усвідомлення того, як формувати толерантність міжконфесійних відносин не тільки на Буковині, але й по всій Україні, створити рівні умови для розвитку всіх релігійних напрямів і спрямувати творчий потенціал Церкви у соціальне русло. Для позитивного вирішення цієї проблеми суспільству потрібна скоординованість дій як державних, так і релігійних інституцій. Цю місію могли б, наприклад, виконувати Рада церков на всіх рівнях виконавчої влади, діяльність яких поки що носить декларативний і формальний характер. Посередником між церквою і суспільством могли б виступати науковці та громадські організації, залучаючи релігійні

організації до співпраці. Але на сьогодні у скрутний для України час з її церковно-політичними цілями/намірами цей напрямок роботи поки що є малоефективним. Релігійно-церковні трансформації вимагають пошуку і нових форм співпраці як суспільства, так і релігійних організацій, зміни конфігурації міжконфесійних і державно-церковних відносин;

– історичний досвід свідчить, що релігія у переважній більшості є інтегратором, механізмом консолідації суспільства, проголошуючи систему цінностей, етичних настанов і регламентаторів;

– релігія як соціальний інститут через систему своїх соціальних функцій активно включається у перебудовні процеси у формі різноманітних моделей соціального служіння;

– соціальна стабільність у суспільстві можлива лише при злагоді та мирі у релігійному середовищі, а тому конфесійні співтовариства слід активно включати у різноманітні форми діалогової комунікації;

– активізація соціальної діяльності церков Буковини, забезпечення їх функціонування як гаранта суспільної єдності та інтегратора можливе лише тоді, коли між державою та церквою будуть встановлені паритетні партнерські взаємовідносини.

Література

1. Арістова А.В. Поліконфесійність як феномен сучасності: Україна і світовий контекст / А. В. Арістова // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, – 2006. – № 55. – 216 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_55/Aristova.htm
2. Балух В.О. Релігійна ситуація в Чернівецькій області: історія, стан, перспективи / В. О. Балух, В. Ю. Лешан // Науковий вісник Чернівецького національного університету. – Чернівці, 2003. – Вип. 163 – 164. Філософія. – С. 115–120.
3. Белікова Н. Ю. Міжконфесійні конфлікти в Україні та пошук шляхів їх подолання (90-і роки ХХ століття) [Текст] Н. Ю. Белікова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iai.donetsk.ua/ u/iai/dtp/CONF/7/articles/sec2/s2a1.html>
4. Братство Андрія Первозваного (УПЦ КП) звинувачує Януковича та УПЦ МП [Електронний ресурс]: за даними Агентства стратегічних досліджень. – Режим доступу: http://sd.net.ua/2010/03/01/bratstvo_andriya.html
5. В одному із сіл Чернівецької області прихильники УПЦ КП оголосили голодування. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1165331049>
6. Відбулася зустріч Предстоятелів Київського Патріархату та УГКЦ [Електронний ресурс]: за даними офіційного веб-сайту „Церква.info”. – Режим доступу: <http://www.cerkva.info/ru/news/patriarkh/1586.html>
7. Герман хоче віддати Софію УПЦ МП! [Електронний ресурс]: за даними офіційного веб-сайту прес-служби патріархії Української автокефальної православної церкви. – Режим доступу: <http://uaoc.net/2010/12/sofia-4/>
8. Докаш В. І. Міжрелігійний діалог як фактор суспільної стабільності / В. І. Докаш / Релігія та соціум. Часопис. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – №2(4). – С. 120–125.
9. Експерти про нетрадиційні релігії і міжрелігійні конфлікти // Офіційний вісник Державного Комітету України у справах релігій // Людина і світ. – 1999. – №6. – С. 28–29.
10. Івасів Р. „Свій” патріарх? [Електронний ресурс]: за даними інтернет-версії газети „Галичина”. – Режим доступу: http://www.galychyna.if.ua/index.php?id=single&tx_ttnews%5Btt_news%5D=16959&tx_ttnews%5BbackPid%5D=24&cHash=72ca83e9cc
11. Інформаційний звіт про стан та тенденції розвитку релігійної ситуації в Україні від 25.03.1997 р. // Поточне діловодство Державного Комітету у справах релігій України, 1997.
12. Луцан І. Інформація, комунікація та конфлікти: міжконфесійний вимір в Україні / І. Луцан // Міжетнічні та міжконфесійні відносини у контексті сучасних трансформацій. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (29 – 30 квітня 2010 р.). – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – С. 171 – 183.
13. Матвійчук Я. Радіо „Свобода”. „Конфлікт між Церквами – політична гра” [Електронний ресурс]: за даними офіційного веб-сайту „Релігія в Україні”. – Режим доступу : <http://www.religion.in.ua/zmi/1145-konflikt-mizh-cerkvami-politichna-gra.html>
14. Новиченко М. Міжконфесійні конфлікти / М. Новиченко // Людина і світ. – 1995. – №9. – С. 17-18.
15. Навала місіонерів. – [Електронний ресурс]: за даними офіційного веб-сайту „Діалог” – Режим доступу: http://dialogs.org.ua/news_full.php?nw_id=2652
16. Попадюк О. З чистими руками чи заплямованою совістю? – [Електронний ресурс]: за даними офіційного веб-сайту „Всеукраїнське громадське об'єднання” – Режим доступу: <http://www.otechestvo.org.ua/main/20061/1703.htm>
17. „Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин” Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу на тему: „Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку” 8 лютого 2011р. – К.: Центр Разумкова. 2011. – 82 с.
18. Релігійна панорама : Інформаційно-аналітичний журнал [гол. ред. Колодний А.]. – 2009. – №2. – 48 с.
19. Релігійна ситуація на Буковині складна, але контролювана – зав. сектором у справах релігій Чернівецької ОДА Василь Настас. – [Електронний ресурс]: за даними офіційного веб-сайту Чернівецької обласної

